

КОРУПЦІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Кресіна Ірина Олексіївна

*доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
академік Української академії політичних наук,
провідний науковий співробітник відділу міжгалузевих
і порівняльних правових досліджень,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Доленосні для України події останнього десятиліття (Революція Гідності, російська агресія, рух України до інтеграції з ЄС, цифровізація держави і т. ін.) істотно вплинули на сприйняття загроз корупції та посилили антикорупційні процеси. В умовах повномасштабної війни проблема корупції набула характеру екзистенційної проблеми, позаяк впливає на стійкість та обороноздатність нашої держави, рівень підтримки нашими партнерами на всіх рівнях, іміджеві характеристики України. Російське вторгнення стало, з одного боку, катализатором антикорупційних реформ в Україні, а з іншого – сприяло появі нових сфер для корупції (відновлення деокупованих територій, інфраструктурна відбудова, постачання армії, сприяння в ухиленні від мобілізації і т. ін.).

Нині на рівнях держави та суспільства існує розуміння того, наскільки корупція підриває міжнародний імідж України, і натомість наскільки справді ефективно запобігання та протидія їй, наділені величезним потенціалом сприяти боротьбі України зі зовнішнім ворогом та відновлюватися. І певні успіхи в антикорупційній боротьбі досягнуті: за результатами Індексу сприйняття корупції 2022 р. Україна зі 100 можливих балів отримала 33 (116-е місце зі 180 держав), а за результатами 2023 р. отримала уже 36 балів (104-е місце зі 180). Такий прогрес визнаний Transparency International одним з найістотніших у глобальному масштабі. Україні важливо вийти на стійку тенденцію щорічного антикорупційного поступу.

Серед реформ, які провела Україна за час повномасштабної війни, виділимо: 1) у НАЗК змінилися правила виявлення конфлікту інтересів у народних депутатів; з'явилася автоматична система перевірки необхідної для цього інформації в державних реєстрах; 2) покращилася

оцінка України щодо розробки більш детального регулювання кар'єрного просування прокурорів на базі об'єктивних критеріїв; 3) відстежуються доходи народних депутатів завдяки тому, що Національний банк України зробив обов'язковим для банків надання номерів рахунків осіб, щодо яких НАБУ запитує таку інформацію і т. ін. З огляду на ці та інші зміни GRECO виключила Україну з «чорного» списку держав, до антикорупційної політики яких є істотні застереження.

Антикорупційний поступ потрібен Україні для зміцнення позицій на початку процесу перемовин про вступ до ЄС. Саме корупцію скептики євроінтеграції України (як-от В. Орбан, Р. Фіцо) найчастіше називають перешкодою для вступу нашої держави до ЄС. Зрештою, українці в опитуваннях громадської думки саме корупцію позиціюють головною проблемою на шляху до ЄС.

Розуміння ефективності антикорупційних реформ в Україні потрібне й урядам держав-партнерів України задля посилення аргументації того, чому важливо допомагати нашій державі під час війни та післявоєнного відновлення, Уряди повинні заходити аргументи для своїх громадян як платників податків, а також для тих, хто не підтримує виділення фінансування Україні. Також успіхи переговорів з донорами щодо коштів на відновлення, діалоги з МВФ, макрофінансова допомога від США і т. ін. узалежені від протидії корупції.

Проблема України вбачається в тому, що наша держава упродовж багатьох років послідовно формувала імідж корумпованої держави, а нині важко швидко компенсувати спричинені репутаційні втрати держави. Стілке сприйняття України як корумпованої держави часто стає перешкодою для інших держав та їх громадськості в позитивній оцінці масштабів тих реформ, які уже були зроблені. Також образ України як «цитаделі» корупції у дні війни активно посилюють російські наративи. В них кожне ефективне розслідування, викриття представляються не як інституційна спроможність України боротися з корупцією через розкриття складних корупційних схем та мереж, а як свідчення щораз більшої корумпованості України. Такий наратив має чітку мету – підірвати довіру партнерів України, зупинити підтримку нашої держави для ведення війни та відбудови. Відтак важливо не лише запобігати та протидіяти корупції, а й забезпечувати належний міжнародний інформаційний супровід цих процесів.

Попри трагедію війни й здавалося б очевидну необхідність усім працювати на спільний результат у боротьбі зі зовнішнім ворогом, обсяги корупції в Україні залишаються значними, а інколи – різючими. Корупція як була, так і залишилась внутрішнім ворогом України. Викриття корупції присутні практично в усіх ключових сферах життєдіяльності країни: паливно-енергетичному комплексі, безпеці та

обороні, фінансовому секторі, місцевих бюджетах, охороні здоров'я і т. ін. В українському суспільстві викликають великий резонанс справи про корупцію, скоєну не просто у дні повномасштабної війни, а у надважливих сферах, безпосередньо пов'язаних з обороноздатністю держави, відновленням деокупованих територій, відбудовою зруйнованих/пошкоджених об'єктів і т. ін.

Вкажемо на ті сфери, де корупція гостро проявилася на тлі повномасштабного вторгнення Росії: 1) надання дозволів на виїзд за межі України через внесення відповідних відомостей до інформаційної системи «Шлях»; 2) надання в обмін на неправомірну винагороду уповноваженими державними службовцями певним компаніям підрядів на відбудову інфраструктурних об'єктів; 3) закупівля обласними військовими адміністраціями продовольчих товарів для забезпечення потреб населення в умовах воєнного стану за безпідставно завищеними цінами; 4) корупційні зловживання під час проходження українськими воїнами військово-лікарських комісій і под.; 5) зловживання посадовцями військових комісаріатів, які відповідальні за загальну мобілізацію, перевищення ними своїх повноважень в умовах воєнного стану.

Після початку восени 2022 року активних атак Росії на інфраструктурні об'єкти України особливо зросла увага до широкого кола питань, пов'язаного з енергооб'єктами, енергоресурсами. Це створило додаткові можливості для корупційних зловживань, наприклад, закупівля газу за завищеними цінами в обхід тендерних процедур; привласнення посадовцями коштів, виділених урядом на закупівлю обладнання для забезпечення населення альтернативними джерелами світла, тепла і водопостачання у зимовий період в умовах руйнування об'єктів критичної інфраструктури. Нині у фокусі уваги антикорупційних органів є контроль за коштами, які виділяються на відновлення. Розслідування корупційних правопорушень у галузі енергетики стає нині одним із топпріоритетів НАБУ.

Суспільство надзвичайно чутливо реагує на розслідування та їх результати щодо діяльності Міністерства оборони України та інших державних інституцій, пов'язаних зі забезпеченням ЗСУ. Особливу реакцію викликають злочинні зловживання при закупівлі харчів на потреби ЗСУ в умовах війни. Станом на 2023 рік НАБУ відкрито близько 70 кримінальних проваджень, які стосуються оборонної сфери за різними напрямками, з яких близько 30 проваджень порушені з початку повномасштабного вторгнення. Вони стосуються оборонних закупівель, укладення агентських угод, зокрема, у сферах постачання харчів, паливно-мастильних матеріалів та речового забезпечення армії тощо.

Такі злочини з корупційною складовою позначилися на бойовій готовності й обороноздатності ЗСУ.

Для України важливо, щоб боротьба з корупцією зводилася не тільки до викриття корупційних злочинів та притягнення винних до відповідальності, а й у проведенні системних реформ в низці сфер з підвищеними корупційними ризиками (податкова, митна та ін.). Не менш важливо, щоб антикорупційні органи швидко освоювали та застосовували новітні інструменти «сучасної» корупції, як-от криптовалюти технології, віртуальні активи, завдяки чому унеможливиться їх використання для приховування злочинів.

Прозорість, ефективність у запобіганні та протидії корупції стануть важливим маркерами післявоєнного відновлення України. Міжнародні партнери України зацікавлені як у прозорому відновленні України, так і у контролі над виділеними на це відновлення коштами. Інвестори хочуть бачити Україну партнером зі сильною демократією та верховенством права. Саме тому робота антикорупційних інституцій України уже перебуває у фокусі уваги всіх партнерів нашої держави.

Майбутнє відновлення країни передбачає значні фінансові вливання, а отже – підвищені корупційні ризики. На момент, коли розпочнеться повномасштабна відбудова країни, Україна уже повинна мати достатньо оперативних і аналітичних інструментів, аби реагувати на пов'язані з цим корупційні виклики. Матиме Україна достатнє фінансування чи ні, у залежненні не в останню чергу від того, наскільки будуть унеможливлені корупційні схеми. Наразі той факт, що вітчизняні антикорупційні інституції розпочали взаємодію з державами-партнерами (передусім – зі США) щодо запобігання, виявлення та розслідування нецільового використання допомоги, наданої Україні, засвідчує наявність проблем у цій чутливій сфері та водночас розуміння нагальності їх розв'язання. Те, наскільки ефективно українські антикорупційні інституції у партнерстві зі закордонними інституціями проводитимуть заходи боротьби з шахрайством і корупцією, впливатиме на довіру до України як отримувача міжнародної фінансової, технічної та іншої допомоги Україні.

Отже, антикорупційні інституції України уже мають прискорено готуватися відповідати суспільному запиту післявоєнного відновлення України. Задоволення запиту суспільства на справедливість, мінімізація корупційних ризиків під час відновлення України нині є центральними завданнями. Україна має демонструвати прискорений антикорупційний поступ, щоб отримати кредит довіри як у закордонних партнерів, так і у своїх громадян, які прийматимуть рішення щодо повернення з-за кордону.